

IV. LETNIK — 5. ŠTEVILKA
JULIJ 1979

Maša

OSKUPNOST

glasilo szdl ljubljana moste-polje

25. Maj

UMETNIŠKA PRILOGA

V letu
naših jubilejev

Ob dnevu
borca

Krištof pride!

Konec februarja leta 1942, ko so bile v Ljubljani močne blokade in racije, so se nekateri člani izvršnega odbora OF in SK za nekaj časa naselili v bunkerju na Dolenjski cesti. Kot kurirka CK sem redno prenašala pošto.

Nekega dne me je presenetilo burno navdušenje tovariša Kidriča: »Krištof pride v Ljubljano.« Njegovemu veselju smo se pridružili še drugi. Sama ga še nisem poznala in kar nekoliko tesno mi je bilo pri srcu, ko sem zvedela, da ga grem počakat in da ga bom spremljala.

Ves moj strah pa je izginil že pri prvem srečanju. Bil je zelo preprost. Takoj je znal vzpostaviti stik s človekom.

Zanimal se je za predvojne komuniste, s katerimi je deloval na območju naše občine. Predvsem pa je spraševal, kakšno je razpoloženje, ozračje, kakšna je morala med ljudmi, še zlasti ob blokadah ali naših akcijah.

Nekoč me je presenetil z vprašanjem, če je kje moč dobiti kako otroško igračko.

»In kakšna naj bi bila ta igračka,« sem ga vprašala.

»Saj si ženska, boš že nekaj našla!« mi je dejal.

Res sem kupila medvedka in ko sem mu ga prinesla, mi je povedal, da ga bo odnesel sinu. Predlagal mi je, da bi ga spremljala. Res sem šla z njim do stanovanja, kjer ga je čakal sin. Vstopila pa v stanovanje kljub povabilu nisem, ker sem menila, da pripada srečanje le očetu in sinu.

Tja grede je bil zgovoren, iz vsake besede je bilo čutiti veselje, da bo videl sina. Ko pa se je vračal od sina, je bil redkobeseden in z obraza se mu je bralo vprašanje, kdaj ga bo zopet videl. Še posebno mu je bilo težko, ker je sin ostal sam pri sicer naših, dobrih ljudeh, vendar njemu tujih, kajti tedaj je bila njegova žena Pepca v zaporu.

V delovanju s tovarišem Kardeljem sem imela priliko, da sem поблиže spoznala njegovo človečnost in skrb za ljudi, kar me je že takrat globoko prevzelo.

S tovarišem Kardeljem sem delala do njegovega odhoda v partizane. Nekaj kasneje, točneje septembra leta 1942, sem

Janče '79

Strnjena vrsta zastav v rokah borcev je še poglobila misli in čustva vseh prisotnih na proslavi ob 37-letnici bitke II. grupe odredov, posvečeni 87. rojstnemu dnevu maršala Tita, 60-letnici KPJ, Skoja in revolucionarnih sindikatov. (AM)

»Brigada, mirno!« je v pozdrav začetka proslave zadonel glas Bogomirja Zdešarja, komandanta I. slovenske mladinske partizanske pohodne brigade Franca Rozmana-Staneta. (AM)

dobila nalogo, da se povežem s našo centralno tehniko in preskrbim dokumente za naše ljudi. Toda preden sem to nalogo uspela izvršiti do konca, so me okupatorji aretirali in odpeljali v koncentracijsko taborišče na Rab.

Ponovno sva se s tovarišem Kardeljem

srečala šele tedaj, ko so nam bila ob 30-letnici vstaje slovenskega naroda podeljena priznanja OF. Pogovorila sva se, kot da vsega vmesnega obdobja, v katerem je tovariš Kardelj postal ena naših vodilnih osebnosti, sploh ni bilo.

MIRA TRTNIK

»OROŽNIKI, DRŽITE GA!«

Na Vevčah smo se zbirali brezposelni pri Andreju Severju, ki je imel veliko delavnico. Bili smo iz Slap, z Vevč in iz Polja — tudi mladina.

Kot komunist sem imel nalogo delovati tako, kot je narekovala partija.

NEPOZABNI TRENUTKI

Leta 1938 in 1939 smo imeli v Slapah tedensko po dve predavanji o dialektičnem materializmu. Vodili so jih Adolf Jakhel, Rudi in Marjan Sigulin. Udeležba na sestankih je bila vedno polnoštevilna, mnogo je bilo zlasti sokolske mladine.

Na enega teh sestankov je vdrl orožnik Sušnik. S silo je razgnal mladince, predavatelju pa zagrozil s pištolo. Toda kljub temu nismo odnehali. Že naslednji teden smo nadaljevali s sestanki.

Po sestankih, ki smo jih imeli v Prijateljevi hiši, po domače »Pri Holandčevih«, smo večkrat poslušali radijska poročila iz Moskve. Ko je igrala Internacionala, smo vedno vstali in dvignili pesti.

»JAZ SEM SKLICATELJ ZBOROVANJA!«

Po nalogu Partije smo imeli jeseni leta 1938 kmetje — frontaši iz vse Slovenije zborovanje v Celju. Iz Polja sta se ga poleg mene udeležila še Franc Škerjanc in Leopold Maček. Tega ilegalnega zborovanja v celjskem gradu se je udeležilo okoli 70 ljudi, vodil pa ga je Franc Leskošek. Ko je tovariš Leskošek začel zborovanje, je v dvorano vdrila policija in hotela zvedeti, kdo je to organiziral. Delegati smo imeli le vabila in smo jih policajem moleli tja pod nosove.

Kmetje so začeli odhajati na levo in desno. Ko je Leskošek videl, da bo zborovanje propadlo, je stopil pred policaje in jim rekel:

»Jaz sem sklicatelj zborovanja!«

Policaji so Leskoška legitimirali ter ga odvedli s seboj.

NISMO SMELI GOVORITI

Klerikalci v Polju so vedeli, da smo komunisti uspešni in da je vedno več ljudi privržencev naše ideje. Bolelo jih je zlasti to, da se za dialektični materializem zanima mladina.

V protest nam so organizirali svoje sestanke z mladino, ki so jo vzgajali idealistično. Po partijski liniji sva obiskovala njihove sestanke Ivan Demšar in jaz. Stalno sva poudarjala najino mnenje, da je na enem

takih sestankov dejal nadučitelj iz Polja Primožič, da bo tak družbeni red že prišel, toda čez nekaj sto let.

Nekega takega sestanka se je udeležil tudi nek visok klerikalni funkcionar iz Ljubljane. Zanimal se je zlasti, kako se mladina uči in vzgaja v protikomunističnem duhu. Spraševal je učence o tem in onem. Hotel sem se oglasiti, pa me je nadučitelj Primožič zavrnil:

»Ti si komunist in nimaš pravice govoriti!«

PRIDOBIL SEM NOVEGA ČLANA

Levo od moje hiše v Slapah je živel pred vojno mlad in veren dečko, star kakih osemnajst let. Bil je član kongregacije, igral je tudi pri godbi. Vedel sem, da bo partija dobila člana, če bi ga vključil v naše vrste. Vedno kadar sem ga srečeval, sem mu dopovedoval, da je bil Kristus komunist ter da duhovniki nepravilno razlagajo njegov nauk. Kaki dve leti sem ga tako prepričeval, da bi bilo bolje, če bi delal z nami in vse bolj sem opazil, da se dečko nagiblje na našo stran. Z vztrajnim prepričevanjem sem uspel, da je pristal na moje vabilo in stopil je v partijo, še vedno pa je ostal v katoliški organizaciji. Ko pa so kongreganisti zvedeli, da dela za komuniste, so ga izločili iz te verske organizacije.

Dečko je pridobil tudi druge godbenike, da niso bili več pod vodstvom cerkve in se postavili na svoje noge.

ŠE EN SPOMIN NA ILEGALNE SESTANKE

Komunisti iz Polja, Zadobrova, Vevč, Slap in iz drugih krajev našega območja smo se pred vojno čestokrat zbrali na raznih tudi večjih ilegalnih sestankih. Enega takih sestankov smo imeli pri Tinetu Marinku v Zadobrovi. Na ta sestanek je poslala vsaka celica po enega ali dva svoja člana. Ko je bilo sestanka konec, je Ivan Maček, ki je vodil sestanek, rekel:

»Le tako delajte, kot dela Cerar! On dela najboljše!«

Podoben večji sestanek smo imeli v Slapah. Udeležilo se ga je okoli deset komunistov. Takrat nam je govoril Edvard Kardelj. Dobro se spominjam, ko nam je takole dejal: »Vi komunisti ste del stroja. Delati morate brezhibno, da bo stroj pravilno teklo.«

RDEČA ZVEZDA NA LETAKIH

Praznovanje 1. maja je bila stalna naloga komunistov. Vsako leto smo prazno-

Franc Cerar

vali ta delavski praznik čimbolj svečano.

Leta 1934 (ali 1935) je na predvečer 1. maja prišel k meni Franc Leskošek. Pogovarjala sva se o tedanjem režimu in o oblikah boja proti njemu. Tistega leta smo nekje na polju zakurili kres. Plamtel je skoraj vso noč in naznanjal naš praznik.

Trosili smo tudi letake. Člani naše celice smo bili zadolženi, da na predvečer 1. maja potrosimo z letaki vse ceste od zapornic v Polju do Studenca in do papirnice na Vevčah. Spominjam se, da so bili na teh letakih razna protifašistična gesla in rdeča zvezda.

VSE BOLJ SMO SE KALILI

Že v svojih mladih letih sem čutil, da so bili tedanji režimi protiljudski. Čestokrat sem se pogovarjal z ljudmi in opazil sem, da so bili vsi enakega mnenja. Vsi so bili namreč proti temu, da bi en človek živel na račun dela drugega človeka. Vedel sem, da je družba, kjer ne bi bilo izkoriščanja človeka po človeku, mogoče zgraditi le pod vodstvom komunistov.

Ko sem bil leta 1936 v odboru društva Vzajemnost, sem spoznal študenta Adolfa Jakhla in komunisto. Povezal me je z Leopoldom Mačkom in me je sprejel v partijo. Tako so se mi izpolnile moje želje, da bom tudi jaz v družbi tistih, ki se bojujejo za nove družbene odnose.

V naši celici sem se spoznal z več komunisti iz Polja.

Na sestankih, ki smo jih imeli večkrat, smo čestokrat obravnavali marksistično ideologijo. Vse to smo nato prenašali na teren. Prav tako smo na partijskih sestankih govorili o raznih akcijah.

Več akcij smo izvedli s pomočjo prebivalcev Slap, ki so se vse bolj brusili v vnete borbe proti tedanjim režimom.

VEČKRAT SMO GOVORILI POZNO V NOČ

Po nalogu partije sem deloval v Društvu kmečkih fantov in deklet v Šmartnem ob Savi. S tajnikom in predsednikom društva smo večkrat obravnavali osnovna izhodišča materializma. Obadva sta bila v svojem idealizmu nepopustljiva.

Povečal sem tudi osemdnevni tečaj za člane Društva kmečkih fantov in deklet. Na tem tečaju so poučevali mladino poleg mnogih praktičnih predmetov tudi o politiki. Predavatelji so zelo propagirali in se zavzemali za fašizem ter se krčeviti bojevali proti komunizmu. Poudarjali so, da pomeni komunizem polom človeka, da je v tem družbenem redu odvzeta človeku vsa svoboda.

Med političnimi razpravami sem se čestokrat oglašal in dokazoval, da je le v komunizmu bodočnost človeštva. Čim bolj so mi nasprotovali, tem več simpatij sem dobival med mladimi. Vedno več mladincev iz Društva kmečkih fantov in deklet je zahajalo k meni, s katerimi smo večkrat govorili pozno v noč.

ILEGALNA LITERATURA

Od leta 1938 pa do začetka vojne je bilo v hiši moje sestre skladišče partijskega materiala, ki sta ga po vsej Sloveniji raznašala neka ženska in Mirko Zlatnar.

V skladišču je bilo na kupe raznih letakov in ilegalnih brošur. V moji hiši v Slapah pa smo imeli ciklostilni stroj, na katerem smo razmnoževali literaturo, ki smo jo nato trosili vsenaokoli.

Da tega materiala ne bi našli orožniki, ki so kaj radi hodili okoli naše hiše, smo ga seveda vedno skrbno skrili. Skladišče za to literaturo pa smo imeli v sodih. Nikomur, ki je prišel v klet, se niti sanjalo ni, da je v sodih komunistična literatura.

AKCIJE PRED VOLITVAMI

Pred občinskimi volitvami leta 1937 smo imeli po nalogu partije več akcij, katerih cilj je bil vse večje uveljavljanje naše napredne ideje med ljudstvom. Pri mnogih akcijah so posredovali orožniki. Res je, da so nas večkrat pregnali, a ljudstvo je čedalje bolj uvidevalo, da so bili proti nam bojeviti le tisti, ki so držali tedanje oblastnike na položajih.

Ena takih akcij je bila, da smo po vaseh igrali Cankarjevega Hlapca Jerneja. Naše predstave so naši simpatizerji širili med množico govorce, da smo res hlapci ter da bi se radi tega čimprej otresli. Neko nedeljo smo hoteli igrati Hlapca Jerneja Pri Friškovcu pa so nas orožniki pregnali.

Pred volitvami so klerikalci organizirali v Polju velik propagandni shod. Naloga nas komunistov pa je bila, da bi shod razbili. Dvorana v prosvetnem domu v Polju se je vse bolj polnila. Med množico klerikalcev je bilo tudi precej komunistov iz Polja in okoliških vasi. Med govorom enega vodilnih klerikalcev iz Ljubljane smo komunisti kričali:

»Dol z režimom! Živio svoboda!«

Zborovanje so morali zaradi naših protidržavnih medklincev večkrat prekiniti, naposled pa so nas s silo odgnali iz prosvetnega doma. Ko smo bili pred vrati, smo kričali:

»Glejte, to je svoboda, tako ravna jo s teboj, če govoriš po pravici!«

Tedaj me je prijel za suknjič eden klerikalnih funkcionarjev iz Ljubljane in osorno zavpil:

»Orožniki, držite ga!«

Živo se spominjam, kako sem ga zagrabil za vrat ter ga vrgel na tla, nato pa se umaknil čez ograjo in prek njive. Pri tem so mi pomagali tudi naši fantje, ki so akcijo odobrvali. Naslednji dan pa so zaprli Tineta Marinka ter ga teden dni zaslisevali, češ da je on pretepel »gospoda iz Ljubljane«. A Marinko ni nič vedel o tej akciji, saj sploh zraven ni bil.

Nekaj dni pred volitvami so me poklicali na županstvo ter me začeli spraševati, zakaj propagiram za komuniste. Dokazoval sem jim, da bomo zmagali komunisti, kajti to zahteva razvoj.

V dneh pred volitvami smo po zidovih lepili letake. Na njih so bila napisana razna protifašistična gesla. Tam, kjer smo jih nalepili, smo postavili straže, da jih niso uničili razni zlikovci. Nekje na Zaloški cesti, kjer si klerikalci skušali strgati letake z zidu, smo jih pošteno pretepli.

Dan pred volitvami sva s Tonetom Cimermanom razobesila na električno žico velik letak s sliko, ki je predstavljala delavca in kmeta, kako si podajata roko.

Naslednji dan so bili klerikalci silno razburjeni zaradi letaka, ki ga niso mogli vzeti z električne žice, kajti v njej je bil tok. Šele proti večeru so dobili nekoga, ki je letake za dobro nagrado strgal z žice.

NA DAN VOLITEV

Na dan državnozbornih volitev smo organizirali akcijo proti klerikalcem, ki so vedno bolj rovarili proti nam. Komunisti smo se pred akcijo v Polju postavili v korдон in nasprotovali klerikalcem, ko so nas hoteli napasti. Prišlo je že skoraj do fizičnega obračunavanja, ko je prišla klerikalcem na pomoč policija. Okoli trideset orožnikov nas je začelo s pendreki pretepati, mi pa smo jim odgovarjali s kamenjem.

Kot pri vsakih volitvah, so imeli pred voliščem veliko tablo, na kateri so pisali rezultate. Mi pa smo vedeli, da so ti rezultati nepravilni in lažni.

Tistega dne smo s table večkrat zbrisali rezultate ter napisali namesto števil naše mnenje o volitvah.

Bil sem zaprt v Gonarsu, nakar sem odšel v partizane — Grosuplje)

FRANC CERAR

(Predvojni spomini — arhiv IZDG, objava z avtorjevim pristankom)

Delovanje KP v Zalogu od l. 1930 dalje

Prav v letu 1930 so se starim komunistom pridružili novi člani KP in pričeli organizirati partijsko organizacijo na novi marksistični podlagi. Glavni organizator na tem področju, posebno v Zalogu, je bil Leopold Maček, tesar, ki je takrat stanoval v Zalogu. Pomagal pa je pri organizacijskih zadevah in pri propagandi tudi Peter Čermelj, zasebni invalid, takrat stanujoč v Zalogu. Naknadno je Leopold Maček pridobil še Franca Intiharja in Toneta Sošiča, delavca v Ljubljani, stanujočega v Zalogu. In ti so osnovali tako imenovano Zasavsko celico. Tako se je imenovala predvsem zato, ker so se sestajali v produ za Savo.

Leopold Maček kot takratni okrožni sekretar je postavil Franca Intiharja za prvega sekretarja celice. Za propagando in pridobivanje novih članov se je v to celico priključil tudi Ivan Maček, takrat član okrožnega komiteja, ki je imel l. 1933 nalogo pridobiti še Staneta Rolliha, mizarja iz zaloga, in Jožeta Mazovca, tovarniškega delavca na Vevčah, stanujočega v Zg. Kašlju pod Debnim vrhom. Jože Mazovec, ki je bil že takrat marksistično zelo razgleden, je bil tudi duhovni vodja v kulturnih društvih Svoboda in Vzajemnost. Nato je bil predlagan in sprejet v to organizacijo še Jože Peršič, delavec na Vevčah, takrat

stanujoč v Zalogu. Po odhodu Franca Intiharja leta 1933 (v zapor) je začasno prevzel delo sekretarja Ivan Maček iz Zadobrove, kmalu za njim pa Jože Mazovec. Ta celica je imela nalogo pridobivati nove člane, razširjati marksistične ideje in aktivno sodelovati v raznih kulturnih društvih, v katerih naj bi poleg drugega kulturnega dela organizirali tudi predavanja o marksizmu in leninizmu.

Leta 1933 je Leopold Maček na novó sprejel v zaloško celico KP Ludvika Kukavica iz Zaloga, Ivana Zupančiča iz Sp. Kašlja in Staneta Šabca iz Zaloga. Vsi, posebno Kukovica, so aktivno sodelovali v

delavskem gibanju. Leto kasneje je bil v celico sprejet mladi študent Adolf Jakhel iz Zaloga, ki je bil že tedaj precej razgledan in imel možnosti, da se s študijem razvije v dobrega komunista in organizatorja KP; to je pozneje tudi dokazal. V istem letu je bil sprejet tudi Stane Bobnar iz Zg. Kašlja, ki je aktivno sodeloval v delavskem gibanju, tik pred vojno pa je bil odgovoren za organizacijo SKOJ na tem področju.

Jeseni l. 1935 je bilo delovanje partijske organizacije zopet močno oživljeno in razgibano. Prav v tem času je Jože Mazovec dobil nalogo, da organizira partijsko celico v Papirnici Vevče. Pri tej organizaciji sta mu pomagala Jože Peršič in Vodnik, oba delavca v tej tovarni. Tako je v papirnici zaživela partijska organizacija, v kateri so postali člani tudi nekateri tovariši iz Sp. Kašlja, in sicer poleg zgoraj omenjenih še Adolf Boben, takrat stanujoč v Zalogu, in Polde Tomšič, takrat stanujoč v Sp. Kašlju, ki je bil zelo aktiven kot režiser v kulturnem društvu Svoboda in kasneje v Vzajemnosti.

Kljub svoji razgibanosti je morala KP iskati še bolj ilegalne oblike dela. Z novimi člani pa se je pripravljala na še večje akcije v novih razmerah. Člani so se pričeli stalno, poglobljeno in študijsko seznanjati z marksizmom in leninizmom — tudi prek kulturnih društev Svoboda in Vzajemnost — da bi bili ideološko še bolj sposobni voditi nadaljnje delo in akcije. S tem namenom sta odšla 17. avgusta v SZ Stane Rolih, ki je v tem času postal član partije, in Ivan Maček iz Zadobrova. Pred odhodom sta se večkrat obiskala ter imela sestanke z raznimi drugimi člani, velikokrat pri Rolihu v Zalogu, pri Intiharju v Zalogu itd. Ko bi se moral Stane Rolih vrniti iz SZ ter svoje znanje in sposobnosti prenašati na druge člane KP, je 31. avgusta 1937 zaradi težke bolezni umrl v Moskovskem okrožju.

Po odhodu Ivana Mačka in Staneta Rolih v SZ sta se med kmečkimi veljaki in malomeščansko inteligenco (oboje so bili naklonjeni klerikalni stranki) pojavila preplah in zaskrbljenost, kaj da naj bi pomenil njun odhod v SZ. Sestajali so se v Polju, posebno pri Dimniku (gostilna), po domače pri Joklju, kamor so stalno zahajali. Junija l. 1936 se je celica KP v Zalogu številčno povečala, saj so bili na novo sprejeti Metod Krmec, zidar iz Zaloga, Stane Židan, zidar iz Zaloga, Anton Sigulin, študent, stanujoč v Polju, in Rudi Sigulin, železniški brzojavec na postaji v Zalogu.

Ker se je število članov KP v letih 1936, 1937 in 1938 tako povečalo, se je organizacija okrepila, povečala se je tudi aktivnost partijskega dela v kulturnih društvih, in sicer na politični marksistični osnovi. V teh letih sta glavno organizacijsko delo vodila Leopold Maček kot okrožni sekretar in Adolf Jakhel, ki je bil zelo dober organizator mladinskih aktivov in SKOJA. Oba sta se vsak na svojem področju nenehno trudila pridobiti čimveč novih članov ter čimbolj širiti marksistično—leninistično misel med zaupljivimi delavci. V tem obdobju je bilo sprejetih več novih članov in l. 1938 so bili člani KP v tem kraju:

1. Adolf Jakhel, študent, sekretar in kasneje član okrožnega komiteja oziroma kandidat CK KP Slovenije,

2. Peter Čermelj, osebni invalid, član od l. 1920,

3. Franc Intihar iz Zaloga, tedaj delavec v Papirnici Vevče, član od l. 1932,

4. Anton Sošič iz Zaloga, delavec oziroma upokojenec Papirnice Vevče, član od l. 1932,

5. Stane Bobnar iz Zg. Kašlja, španski borec, član od l. 1935,

6. Ludvik Kukavica iz Zg. Kašlja, sedaj upokojenec, član od l. 1935 do 1937, nato od maja l. 1943,

7. Metod Krmec iz Zaloga, zidar, član od junija l. 1936,

8. Stane Židan, zidar iz Zaloga, član od septembra l. 1936,

Roman Klešnik

9. Anton Sigulin, študent iz Polja, član od l. 1936 in

10. Rudi Sigulin, železniški brzojavec, član od l. 1936.

Člani partije so bili razdeljeni nekako po skupinah, oziroma po trojkah, — na sestankih pa so dobivali naloge o nadaljnjem delu partijske organizacije. Vsi pa so imeli še posebno nalogo, da svojo idejnost čimbolj razširjajo med zaupljivejše delavce tako, da bi bila partijska organizacija in čimveč delavcev seznanjenih z delavskim gibanjem in z marksistično—leninistično miselnostjo.

Omenjeni člani so širili propagando in pridobivali nove člane, posebno iz vrst mladine. V letu 1939 je bil sprejet v članstvo kot bivši član oziroma sekretar SKOJA Stane Černe, delavec iz Zaloga, v naslednjem letu pa so bili na novo sprejeti Vinko Dovč, kolar iz Zaloga, Janez Ložar, čevljar iz Zaloga, Jože Kompare, delavec iz Zaloga, Franc Škerjanc, kmet iz Zaloga, in Pavle Burkelca, delavec iz Zaloga.

Novi člani so bili prav tako povezani v skupinah, oziroma v trojkah. Naloge jim je dajal sekretar Adolf Jakhel. Po letu 1939 pa je Adolf Jakhel prevzel funkcijo okrožnega sekretarja in je njegovo delo segalo

tudi prek tega terena oziroma okrožja. Tako je bil po partijski liniji poslan na organizacijsko delo v razne sosedne vasi in kraje: Zadobrova, Slape, Jesenice, Grosuplje in morda še kam. Njegovo sekretarsko delo na tem terenu pa je prevzel Vinko Dovč, po poklicu kolar iz Zaloga. Seveda je bilo vse partijsko delo stalno kontrolirano, oziroma so organizacija in člani dobivali stalna navodila od okrožnega sekretarja *Poldeta Mačka, ki se je preselil v Polje, in od Adolfa Hakhla.*

Vinko Dovč, sekretar v letih 1940, 1941 in 1942, je bil zelo aktiven in je tik pred vojno in v začetku okupacije pridobil precej mladih ljudi za aktivno delo v OF. V tem času so postali člani Avgust Stare, delavec iz Zaloga, Nande Kompare, delavec v Papirnici Vevče, Karel Tabernik, delavec v Papirnici Vevče in Maks Mahkovec, uslužbenec v Kemični tovarni Moste.

Prav tako kot na terenu v Sp. in Zg. Zalogu je bila septembra l. 1941 osnovana nova partijska organizacija na železnici. Organiziral jo je okrožni sekretar Polde Maček. Njen sekretar je bil Rudi Sigulin, brzojavec na železnici, vse do aretacije februarja l. 1942. V tej celici so bili povezani:

Jože Omahen, kretnik, stanujoč v Sostrem, član KP od l. 1940,

Janez Pangeršič, prometnik iz Zaloga, Tone Zupančič, nadpremikač iz Zaloga, Roman Klešnik, nadpremikač iz Zaloga, Danilo Kralj, premikač iz Zaloga, Miha Kaluža, premikač iz Zaloga in Franc Groznik, kretnik iz Sp. Kašlja.

Člani celice so se sestajali po potrebi pri Tonetu Zupančiču in Janezu Pangeršiču, po domače »Pri Šuštarju«. Na teh sestankih je nekajkrat sodeloval tudi član komiteja Polde Maček.

Dne 6. januarja 1942 je bila osnovana nova celica v Sp. Kašlju. Vodil, oziroma organiziral jo je Peter Čermelj. Vanjo so bili vključeni oziroma sprejeti:

Stane Zupančič, vrtnarski delavec iz Sp. Kašlja,

Ivan Zupančič, tesarski delavec iz Sp. Kašlja,

Francka Zupančič, kmečka hči iz Sp. Kašlja,

Franc Bezljaj, mizarski pomočnik iz Sp. Kašlja,

Ančka Bezljaj, delavka iz Sp. Kašlja in in Henrik Taurer, brivski mojster, ki je bil sprejet 15. januarja 1942.

ROMAN KLEŠNIK

(Poglavje iz kronike Rdeči Zalag, delavsko narodnoosvobodilno gibanje 1918—1945, rokopis, Zalag 1963)

Prvi moščanski komunistični župan piše

V 1. št. 3. letnika Moščanske kronike (l. 1959) so bile na 12. strani omenjene tudi občinske volitve v Mostah 3. maja l. 1921. Tedaj so Moste dobile komunističnega župana Franceta Skobla. V naslednji številki te revije pa je na 44. strani zapisano, da France Skobl še živi, čeprav ne več v Mostah. Prejel da je prejšnjo številko Moščanske kronike in napisal pismo »v dopolnitev gradiva za zgodovino KP v Mostah«. Od tam povzemamo naslednji zapis.

Skobl je že od svojega osemnajstega leta sodeloval v socialdemokratskih političnih in prosvetnih društvih. Bil je železničar in zato sindikalno organiziran že od leta 1900. Ko je bil l. 1909 z Dunaja premeščen v Trst, je tam do izbruha prve svetovne vojne urejal Železničarja. Po vojni pa je v Ljubljani organiziral upravo Splošne železničarske organizacije, ki je ob ustanovitvi štela 1200 članov; do velike železničarske stavke je število članov naraslo na nad 9000.

Po prvi svetovni vojni je Skobl enajst let stanoval v Mostah. Ko se je začela železničarska stavka, je Skobl ostal sam v pisarni organizacije, da je vzdrževal zvezo med odposlanci železničarjev od zunaj in med stavkovnim vodstvom. Tako se spominja celo nekaterih podrobnosti iz dobe med stavko. Policija je vneto stikala za vodjo stavke, kakor piše Skobl, in se je

Pri občinskih volitvah maja 1921 so komunisti Slovenije kljub obznani dosegli izvolitev komunističnih županov v 16 občinah. (Tržaško delo leta 1922)

zato tudi pogosto oglašala v pisarni, vendar ni nič opravila.

Skobl se tudi dobro spominja žalostnih dogodkov na Zaloški cesti. Pravi, da je Brejc, ki je bil tedaj Koroščekov oproda in na vladi v Sloveniji, dal nalog policiji in žandarmeriji, da sta pri Leonišču na Zaloški zaprli delavcem pohod od remize v mesto. Kordon žandarjev pa je že prve strele nameril na množico, ne pa morda v zrak.

Skobl tudi omenja, kako je prišlo do ustanovitve komunističnega glasila Rdeči prapori; List Naprej je bil v rokah oportunistov in ga napredni Slovenci niso mogli več šteti za svojega, zato je začel izhajati Rdeči prapor, ki pa ga je protiljudski režim kmalu zatl.

O občinskih volitvah Skobl piše, da so komunisti v Mostah tedaj kandidirali na združeni delavsko-kmečki listi. Lista je dobila 12 odbornikov izmed štiriindvajstih, in sicer 10 komunistov in 2 socialdemokrata.

»Občinska uprava v Mostah v komunističnih rokah. Na dnevnem redu občinske seje v Mostah, kjer imajo komunisti 11, klerikalci 7 in gospodarska stranka 5 odbornikov, so bile danes volitve župana in občinskih svetovalcev. Pri tretjem glasovanju je bil izvoljen za župana z 12 glasovi komunist Fran SKOBL, privatni uradnik. Tudi občinski svetovalci so sami komunisti. Da, ali bo vlada trpela komunistično občinsko upravo, je vprašanje...«

Volilne shode so sklicevali v gostilni pri Klincu v Ciglerjevi ulice. Na dan, ko se je konstituiral novi občinski odbor, je pristopil k odbornikom liberalcev, NSS-ovec Bitenc in jih vprašal, ali imajo kak dogovor. Vprašal je, ali so se dogovorili s klerikalci. Ko so

France Skobl, delavski organizator in stenograf, se je rodil 7. aprila l. 1877 na Sodnji Polskavi. Po osnovni šoli v rojstnem kraju se je izučil čevljarstva in se zaposlil pri Južni železnici. Po službovanju v raznih krajih je bil nameščen l. 1909 kot tehnični tajnik in stenograf v železničarski socialnodemokratski organizaciji na Dunaju, 1909-14 v Trstu; po službovanju v vojski (1914-18) je bil do l. 1921 upravnik Splošne železničarske organizacije v Ljubljani, 1922-25 tajnik Društva zasebnih nameščencev in do upokojitve l. 1934 knjigovodja. Kot tak se je 1948-51 in 1954-55 še priložnostno zaposloval. —Politično je Skobl deloval kot sourednik sindikalnega lista Železničar (1909-14; 1919-20) in Eisenbahner (1919-20) ter kot odgovorni urednik Glasila zasebnih nameščencev (1922-23). L. 1919 se je v socialnodemokratski stranki opredelil za levico in l. 1920 aktivno sodeloval pri ustanovitvi KPS. L. 1921 je bil pri občinskih volitvah izvoljen na komunistični listi za župana občine Moste v Ljubljani, vendar je oblast njegovo izvolitev razveljavila. Med okupacijo je kot aktiven član

vali razpust novega občinskega odbora, ker je komunističen«, kakor piše Skobl.

Občinski odbor je bil res razpuščen čez dva meseca, ker komunistični odborniki niso hoteli priseči kralju. Ob teh priložnosti je policija napravila preiskavo pri Skoblu. Premetali so mu prav vse, našli pa niso nič drugega kakor učbenik esperantske stenografije, ki se jim je zdel tako nevaren, da so ga zaplenili. Pozneje so Skobla poklicali na policijo in ga na podlagi zloglasne »obznane« obsodili na mesec dni prisilnega dela. Skobl pa je dejal policijskemu

OF delal na terenu Studenec-Polje, po 1945 pa v raznih krajevnih odborih OF. Umrl je 10. julija 1964 v Stopnem.

Kpč. — Rakuša
SBL III-332

mu odgovorili, da se niso z nikomer pogajali o sodelovanju, jim je ponudil koalicijo, to se pravi z Jugoslovansko demokratsko stranko (liberalci) in z Narodno socialistično stranko. To so odločno zavrnil. Socialdemokratska odbornika pa sta od svoje stranke dobila navodilo, da glasujeta in sodelujeta s komunisti. Brž ko je bil občinski odbor konstituiran in seja končana, so tako klerikalci kakor liberalci »na vrat na nos stekli na okrajno glavarstvo in zahte-

komisarju, da je že tako na prisilnem delu, saj je prisiljen delati pod najslabšimi pogoji, ker pač mora živeti. Skobl je dejal, da »obznana« ni noben zakon, saj je nekaj takšnega kakor »plakat z vabilom na ples«.

Vendar kazni ni nastopil. Tedanji voditelj liberalcev dr. Žerjev je spoznal, da ima Skobl velik vpliv na železničarje in prebivalstvo v Mostah, pa ga je začel snubiti v svojo »delavsko« stranko, namreč med tako imenovane narodne socialiste, ki so bili le druga firma liberalcev. Žerjav je postal tedaj minister in si je hotel pridobiti za veznike med delavci. Moste so bile pomembna postojanka v tedanjih političnih špekulacijah. Žerjav se je hotel prikupiti Skoblu in je zato posredoval zanj, da mu ni bilo treba nastopiti kazni. Zato pa ga je povabil, naj bi delal za njegovo stranko. Toda zmotil se je. Skobl ga je zavrnil, češ da bi bilo proti njegovemu prepričanju delati za

(»Slovenski narod« 18. maja 1921)

liberalce. Žerjav pa je tako razumel proletarsko moralo: »Prepričanje lahko imate kakršnokoli, samo delajte za nas.«

Skobl pa se ni izneveril Partiji. Pomagal je še nadalje, kjerkoli se je v obdobju ilegale dalo. Tako je med drugim pomagal dr. Lemažu pisati okrožnice, letake in druge stvari. Komunisti so se še nadalje sestajali, toda navadno zunaj mesta. Moščanski komunisti so zahajali na Golovec in v Taškarjev boršt, pa tudi v gozdič v Polju blizu sedanje železniške postaje. Skobl je ostal v stikih s tovariši iz Most še pozneje, ko se je preselil v Šiško, in potem, ko je stanoval

Pri volitvah v Mostah dne 3. maja 1921 so dobili glasov (v oklepaju: odbor-
nikov):

komunisti	273 (10)
Slov. ljudska stranka	204 (7)
Jugosl. demokratska stranka	150 (5)
socialisti	67 (2)

(»Naprej« 4. maja 1921)

na Študentcu. Sodeloval je zlasti z Aleksandrom Trškanom, ki so ga med okupacijo ubili belogardisti, in z Ivanom Šlam-

bergerjem, ki je bil blagajnik podružnice komunistične stranke v Mostah.

MKr 1959, str. 44—45

Rada se spominjam tistih let

Jeseni leta 1927 sem se zaposlila v tovarni Saturnus. Tistega dne se nas je pred upravno zgradbo zbralo okrog dvajset žensk in dva moška. Uradnica nam je dejala, da imajo delo le za ženske, uslužbenec pa je dodal: »Veste, v naši tovarni je pretežno sezonsko delo, tako da sprejemamo »gor« le enkrat v letu. Če ni dela, odpuščamo; predvsem tiste, ki so lene in neposlušne.«

Dobila sem delo v »štirioglatem oddelku«, kjer sem ostala enajst let. Tu je bilo okoli 30 stalnih delavk, doma večinoma iz širšega poljskega območja, ki so mi pomagale, da sem se hitreje vživela v novo okolje. Tudi v sosednjem oddelku, ki ga je vodila Mrakova Mici iz Zadobrove, je bilo veliko domačink, med njimi tudi Pepca Mačkova in Angelca Dovčova.

Starejše delavke so bile na nas novinke zelo stroge glede udeleževanja na sindikalnih sestankih. Nobena ni smela manjkati. V tistem času je bil glavni zaupnik Franc Leskošek. Na teh sestankih je večkrat prišlo do ostrih sporov med člani sindi-

kalnega vodstva, pa tudi med delavci. Ker sem tedaj imela komaj štirinajst let, teh sporov pa političnega ozračja in grupiranja delavcev nisem razumela. Ker mi tudi dom ni dal take vzgoje, sem spraševala starejše delavke, da so mi pojasnjevale ta dogajanja.

Najbolj mi je pri tem ostala v spominu Kašljanka Angela Mazovčeva, ki mi je znala na kar najpreprostejši način pojasniti in odgovoriti na vsa moja vprašanja. Povedala mi je, da so nastajali spori med socialdemokrati, ki da jih je bilo v tovarni največ (klerikalcev je bilo manj) in komunisti, ki so imeli močno oporo v številnih somišljenikih — rekli smo jim simpatizerji. Komunisti z Leskoškom na čelu so se uporneje zavzemali za zaščito delavstva, tudi kadar je šlo za zaščito posamezne delavke ali delavca; socialdemokrati so bili manj zahtevni in odločni, nekaterih zahtev in predlogov komunistov pa sploh niso podprli. Ozadje vsemu temu pa je seveda bilo idejno sovraštvo do komunizma in njegovih članov, a to sem spoznala pozneje.

V tovarni štrajkov ni bilo. Le nekajkrat smo se zbrali na dvorišču pred upravno zgradbo in tako solidarno podprli našo delegacijo, ko se je pogajala z lastniki ali njihovimi pooblaščenici o naših zahtevah: o povečanju plač, o delovski prehrani, o delovnih oblekah in drugem. Te in druge akcije je od zunaj podpirala tudi Komunistična partija, o njih so pisali delavski časopisi po vsej Sloveniji. Na zborih sem kmalu spoznala, kako pomembna je enotnost v nastopanju pred delodajalcem in vztrajanje pri zahtevah v korist delavcev.

Tako so postopoma prodirala v našo zavest revolucionarna stališča in ideje komunistov in naprednih revolucionarjev. Kmalu sta največje breme politične dejavnosti med delavkami prevzeli Pepca Maček-Kardelj in Angelca Dovč—Ocepek. Zbranim okoli njiju sta nam velikokrat tudi med opoldanskim odmorom govorili o delu sindikata v tovarni, ki ga je treba podpreti, o solidarnosti z drugimi delavci, ki se morajo s štrajki bojevati za svoje pravice, pa o solidarnosti s preganjanimi komunisti in drugimi revolucionarji, ki so trpeli v zaporih in taboriščih doma in v svetu. Na sindikal-

Fani Tomičević

nih sestankih sta znali brez omahovanja razkriti nepravilnosti posameznikov in krivične odnose do delavk. Vedele smo, da delata po navodilih KP in da se bojujeta za njene ideje, zato so se nekatere omahljive delavke pričele izmikati pogovorom z njima. A tudi iz vrst so nekatere kmalu postale aktivne sodelavke, saj sta znali s prepričevalno besedo pristopiti k vsaki delavki.

Kmalu smo v tovarni pričeli nastopati enotneje. Stekle so tudi številne akcije zbiranja prispevkov za pomoč stavkajočim delavcem, političnim zapornikom in njihovim družinam. Kasneje je iz teh akcij nastala široka ljudska organizacija Rdeča pomoč, ki so jo komunisti in njihovi simpatizerji razširili iz tovarne v delavska in kmečka naselja; med NOB pa je prerasla v Ljudsko pomoč.

V teh in drugih zunanjih solidarnostnih demonstracijah, manifestacijah in podobnih akcijah se je v nas močno razvil čut proletarske solidarnosti. Znotraj tovarne je partija dosegla pomembne uspehe. Najpomembnejši je bil leta 1933, ko je vodstvo tovarne zaradi pomanjkanja dela hotelo odpustiti 20 delavk, med njimi več mater

Izkoriščanje mladoletnih delavk — Inšpekcija dela, kje si? Tovarna Saturnus, ki producira pločevinaste izdelke, zaposluje večje število delavk. Delavke v tej tovarni smo več kot sužnje, smo samo delaven stroj... Kričanje, priganjanje grožnje z odpusti, surovo zmerjanje pri trdem delu, to je naše življenje. Kruto priganjanje pri dolgem delovnem času je vzrok, da je v nekaj mesecih izgubilo okoli 30 delavk svoje prste.

Za pohabljenе reve se nihče ne zmení. Stroji so še vedno nezavarovani, določb zakona o zaščiti delavcev se tovarna ne drži. Plače in mezde ne zadovoljujejo niti za pasje življenje: 2, največ 5 dinarjev, (pa to so izjeme) na uro. Kaj naj storimo?

(Delavsko-kmečki list, 29. jan. 1925 št. 5; leto II.; stran 7)

samohranilk. Na pobudo Leskoška smo sklenili, da to za vsako ceno preprečimo. V tej akciji sta se najbolj izkazali Pepca Maček ter Angelca Dovč — te sta mi najbolj ostali v spominu — ki sta poskrbeli za podporo s strani delavk. Ves kolektiv se je odločil delati le pet dni v tednu, tako da nihče ne bi odšel iz tovarne na cesto. To je bil resnično velik uspeh sindikalne in partijske organizacije v tovarni, saj je pokazal odločujočo moč kolektiva in večjo osebno varnost. Ta uspeh je imel velik odmev tudi med delavci v drugih podjetjih.

Ko je Leskošek odšel iz tovarne, se je za njim močno začutila praznina. Njegovi ideološki nasprotniki so začeli dvigati glave, mojstri so postali bolj oholi. Nekateri med njimi so s šikaniranjem in grožnjami z dopusti uspeli utišati prenekatero delavko in delavca. Treba pa je upoštevati, da je bila politična situacija nasploh zelo težka. Fašizem se je širil, buržoazija je s svojimi

Najtrdnejša in najzanesljivejša pregrada proti imperialističnemu prodiranju in najzvestejši zaveznik in branilec malih narodov so bila ravno demokratična gibanja z delavskim razredom na čelu, medtem ko so jih buržuazni vrhovi in vlade vsepovsod izdali. (Sperans, 4. izd. str. 484)

plačanci vdiralali tudi v naše sindikate, komuniste in napredne delavske voditelje so preganjali, številni štrajki so bili krvavo zadušeni itd.

Čeprav je politično in sindikalno delo v tovarni po letu 1935 znova zaživelo, so bili pogóji mnogo težji. Akcije Rdeče pomoči, širjenje sindikalnega in partijskega tiska je bilo treba opravljati v še večji tajnosti. Pod grožnjami smo morali za vodilne sindikalne funkcionarje izbrati take ljudi, ki so bili bližje socialdemokratom in nasprotnikom KP. Najbolj so bili izpostavljeni represijam organizatorji akcij, ki jih je vodila partijska organizacija. Pošiljali so jih v zapore — med njimi tudi Pepco Maček in Angelco Dovč. Ko so Pepco po večkratnih zaporih leta 1938 ponovno izpustili, je v tovarno niso več sprejeli.

Tudi Tone Dolinšek, ki je ob 20-letnici oktobrske revolucije trosil letake po Mostah in bil zato deset mesecev v samici, se po izpustitvi ni smel več vrniti v Saturnus. Le Angelco Dovčevu so ponovno sprejeli, a s posebno pripravljenim načrtom: njeno delovno mesto je bilo vedno vsem na očeh. Zdaj pa je mojster ukinil delovno mesto poleg nje, da bi jo čimbolj izoliral od delavk. Bil je prepričan, da se je bomo — tako osamljene — njene sodelavke bale. A zmotili se je. Že naslednjega dne (in potem vseskozi) smo se v opoldanskem odmoru spet zbrale okoli nje — kot pred aretacijo. Mojster je okrog pol enih s počasnim korakom prišel do nas. Nekaj časa nas je molče opazoval in kot vedno grizel zobotrebec. S ciničnim nasmehom nas je vprašal, če

Nič na svetu ne more biti bolj škodljivo za majhen narod kakor iluzija, da je sam sebi dovolj in da zunaj svojih meja nima interesov in ne dolžnosti. Nasprotno, svojo svobodo smo si dolžni zavarovati tako, da ne bomo nikdar več osamljeni in prepuščeni sami sebi, kakor je to bilo 6. aprila 1941. leta. (Edvard Kardelj, Zasedanje ustavodajne skupščine LRS 19. nov. 1946)

smo že pokosile in o čem zanimivem se pogovarjamo. Angelci je kljub trepetanju žarelo veselje iz oči. Ko je mojster odšel, je tiho dejala: »Dobra ste, dekleta!«

Kasneje, ko mi ni bilo več v tovarni, so se delavke še lepše pripravile na njeno ponovno vrnitev iz zapora. Na delovnem mestu sta jo čakala hranilnik z zbranimi prispevki in šopek rož...

Tudi tako smo izražali svojo solidarnost in pripravljenost, da ne odstopimo od začrtane poti.

To je le nekaj drobcev iz bogate predvojnne politične dejavnosti v tovarni Saturnus — Rdeči trdnjavi, kjer je bilo pomembno žarišče partijskega delovanja in od koder se je širilo na teren, v druge tovarne in kraje.

FANI TOMIČEVIČ

Delavke Saturnusa — zgornjega in »štirioglatega« oddelka — leta 1930. (Fotoarhiv Saturnusa)

TUDI NJEGOVO IME JE VKLESANO NA SPOMENIKU

Slutila sem, da bo odšel

Skupina pionirjev OŠ Ketteja in Murna je v Okiškega ulici obiskala Marijo in Jožeta Planinc, aktivista OF na Kodeljevem in starša padlega borca Jožeta Planinca, čigar ime je tudi vklesano na spomeniku NOB na Kodeljevem. Prišli pa so k njima na obisk tudi zato, da bi spoznali delo aktivistov in razvoj OF na Kodeljevem.

Po pozdravu, nagovoru in šopku je trema minila in vprašanja pionirjev so kar deževala:

Kako se spominjate dneva, ko so Ljubljano okupirali sovražniki?

Kdaj ste pričeli sodelovati z OF?

Kje ste se zbirali aktivisti OF?

Kakšne so bile naloge aktivistov?

Kako vam je bilo kot materi in očetu takrat, ko se je vaš sin odločil za odhod v partizane?

Kdaj in kako ste zvedeli, da je vaš sin v boju padel?

Planinčeva sta preudarno pripovedovala in odgovarjala pionirjem: »V hiši smo imeli pogoste preiskave, zato smo morali biti zelo previdni. Moja mlajša otroka sta z drugimi pogosto trosila letake. Vsi v družini smo delali za OF, vendar nismo nikoli vedeli, kakšne naloge ima kdo. Leta 1942 je odšel v partizane najin najstarejši sin Jože. Slutila sem, da bo prišel čas, ko bo odšel. Nekega dne je ob odhodu od doma pozdravil, ne da bi povedal, da se ne bo vrnil. Kasneje sva od njega prejela z možem pismo, v katerem je med drugim zapisal:

„Odšel sem, da nam bo nekoč lepšel!“

Odšel je skupaj s svojimi sošolci z bežigradske gimnazije. Ves razred se je kot eden skupaj z zavednim profesorjem odločil za boj za svobodo. Jokala sem, kot materi mi je bilo neizmerno hudo, ker sem se bala, da se ne bo več vrnil.«

Tisti dan, ko je 19-letni Jožko odšel v partizane, sta ga starša in bratca zadnjičkrat videla. Star komaj dvajset let je leta 1943 padel v boju s sovražniki na Kozjanskem.

Tovariša Planinca so okupatorji kmalu potem, ko je sin odšel v partizane, skupaj z drugimi zavednimi Ljubljanci odpeljali v taborišče. Po kapitulaciji Italije se je po srečnem naključju vrnil in naprej delal za OF.

Kako pa se spominjate dneva zmage leta 1945?

»Vesel sem bil, pri srcu pa sem čutil bolečino, saj sem vedel, da mojega sina ne

bo več nazaj, padel je za svobodo tako kot mnogi drugi.«

Žena Marija pa je nadaljevala:

»Objemala sem prijatelje, sovrstnike mojega sina in s solzami tešila svojo neizmerno bolečino...«

Molk je prekinila učenka z besedami:

S spoštovanjem-se spominjamo tistih, ki

so darovali svoja življenja za to, da mi živimo v svobodni domovini. Slava jim!

Ob slovesu je tovariš Planinc dejal:

»Lepo je bilo današnje popoldne za naju, a tudi težko. Hvala vam, pionirji!«

Čeprav smo obiskali le eno družino, naj obisk pri Planinčevih simbolično velja tudi za vse tiste, ki jih nismo mogli obiskati.

T. B.

Breze na Urhu (foto: SREBRNJAK)

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja komisija pri uredniškem odboru Nsk, zanjo odgovarja Marjan Moškrič.